

doc. PhDr. Lubomír Machala, CSc.

Katedra bohemistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

Oponentský posudek disertační práce

Název: *Koncepty literárního prostoru v slovenské próze 70. let 20. století*

Autorka: **Jana Pátková**

Disertační práce Jany Pátkové začíná velmi slibně, a sice předznamenáním pěti interpretačních studií zabývajících se rozličnými koncepty domova a jeho odlišnými prostorovými konkretizacemi v oficiálně vydávané próze sedmdesátých let na Slovensku (srov. s. 3). Slibně se jeví rovněž doktorandčino vědomí terminologické nekompaktnosti literární topologie a příslib specifikace a hierarchizace terminologického aparátu (opět srov. s. 3). Vytyčení metodologických a terminologických kót se kolegyně Pátková na následujících stranách s úspěchem zhostila, a to za pomoci prací zejména Daniely Hodrové, Gastona Bachelarda, Michela Foucaulta či Arnolda van Gennepa (M. M. Bachtin je poněkud překvapivě, ale v souladu s úvodním předsevzetím terminologické precizace diskvalifikován, jelikož „škála pojmenování jednotlivých teoretických jevů chronotopem je u Bachtina velmi široká, zahrnuje nejen konkrétní místa (např. chronotop cesty, prahu...), ale i syžetová uskupení, určuje žánry a přejímá některé další funkce“ (s. 7).

Ovšem oponentovu kritickou ostražitost probudí už následující část práce nazvaná 2. *Postavení vybraných próz v dobovém kontextu sedmdesátých let*, protože zde jsou nejprve představeni dva z autorů, jejichž prózám bude věnována analytická a interpretační pozornost, čili Dušan Dušek a Stanislav Rakús. Jejich knižní vstup do literatury je přitom označen jako *opožděný* (s. 8): „Oba už publikovali v literárních časopisech předchozího období šedesátých let, ale knižně vstoupili do literatury až v následující dekádě“ (ibid.). Potud vše v pořádku, problém nastává, když Pátková kompletuje svůj badatelský vzorek a tvrdí, že „Zbývající autoři (Július Balco a Ladislav Ballek) zase patřili ke spisovatelům, kteří měli potvrdit svůj úspěšný vstup do literatury v šedesátých letech.“ Ballek sice vskutku knižně debutoval v roce 1967 titulem *Útek na zelenú lúku*, ale Balco v šedesátých letech publikoval jen časopisecky (poprvé roku 1968) a jeho knižní prvotina *Voskovo žlté jablko* vyšla až v roce 1976, tudíž by tento autor měl v doktorandčině výběru stát po boku Duška a Rakúse. Ne dost na této nepřesnosti. Ze s. 8 se na následující přelévá tvrzení, že v případě próz vybraných autorů „jde ve směr o texty, které stály v průběhu sedmdesátých let na periferii literárního dění a některé z

nich dodnes nebyly zhodnoceny“. To nedostatečné zhodnocení se dle připojené poznámky týká „především prozaických textů Stanislava Rakúse, kterým byla věnována minimální pozornost ať už literární kritikou nebo historií“ (s. 9). Toto konstatování je však v příkrém rozporu s doslovem Jiřího Navrátila k českému vydání Rakúsových povídek, kde stojí: „Vždyt' nebývá ani tak běžné, aby debutant hned napoprvé tolik zazářil, tolik oslnil, tak přesvědčil čtenáře i kritiku o svém talentu [...] Takových přesvědčivých vstupů jsme nezažili za poslední léta ve slovenské ani v české literatuře mnoho [...] Slovenská literární kritika již po právu talent Rakúsův vděčně zaznamenala a vzdala mu svůj hold“ (Pod čarou Rakúsových próz in Píseň o studniční vodě, Praha 1982, s. 154). Navíc z bibliografií, které o slovenské próze šedesátých až osmdesátých let sestavila v Ústavu slovenskej literatúry SAV Etela Viskupová, vyplývá, že Rakúsův debut *Žobráci* (1976) se dočkal minimálně sedmi recenzí, které ve všech tehdejších relevantních tiskovinách publikovali mj. Albín Bagin, Ján Jurčo, Pavol Plutko, Ján Zambor. Na *Píseň o studničnej vode* (1979) pak vyšlo na Slovensku nejméně deset recenzí (kromě jiných též od Bohuše Bodacze, Alexandra Halvoníka, Jána Lenča, Ivana Sulíka). Pro srovnání: u prvního vydání jedné z nejúspěšnějších a nejuznávanějších soudobých knih Ballekova *Pomocníka* (1977) zaznamenala E. Viskupová devět recenzí, u jeho výše zmíněného debutu pět, u Duškovy prvotiny *Strecha domu* (1972) stejně tak, u Balcovy pak šest.

Malý literárněhistorický exkurz nedopadl pro Janu Pátkovou bohužel zrovna nejlépe, ovšem totéž platí i o kapitole věnované literárnětopologickému rozboru Duškovy prvotiny. Několik řádků citovaných z autorské monografie Dany Kršákové totiž vypovídá o textech Dušana Duška a jejich poetice víc, než téměř patnáct stran sepsaných Janou Pátkovou. Nepříjemně ruší také opakované používání slovakismu *starý otec*, *starootcovský*, místo českého děd, děda, dědův. Tahle „překladatelská“ chyba není ojedinělá: v češtině se *vyvalují* sudy, nikoliv dveře, ty se *vyrážejí* (viz s. 110), *verklikár* (viz s. 112 aj.) se česky řekne kolovrátkář nebo flašinetář, slovenská *krčma* zní v českém prostředí archaicky, běžnější je hospoda, hostinec, místo *dvorů* (110, 112) bych doporučil použít statky...

Nejpřesvědčivějších výsledků se podle mne dobrala doktorandka v kapitole *Metamorfózy hranice v Ballekově Južnej pošte*. Zde aplikace topických jednotek labyrint, brána, dveře, práh nebo věž a sklep přispívá k důkladnějšímu poznání a pochopení prozaických výpovědí, plněji objasňují význam domova pro Ladislava Balleka, respektive jeho postavy.

Avšak následující kapitola opět ztrácí na průkaznosti, když hned incipit Rakúsovy prózy *Žobráci* „*V tých časoch – za monarchie – sa v kraji potulovalo veľa žobrákov*“, je voluntaristicky a nepřesně považován za příznak pohádkové introdukce, přičemž jedním dechem je jako další znak pohádkového žánru označena sémantická exponovanost introdukce a finále

(srov. s. 48 a 49). Významová zatíženost začátku a konce je však věcí obecně platnou i v ostatních prozaických (přesněji: nejen prozaických) žánrech. Obdoba citovaného incipitu se objevuje u pověstí či příběhů z minulosti. Do této souvislosti Rakúsův text situuje i opakované přesná datace děje, který navíc zcela postrádá základní pohádkové vyústění: vítězství dobra nad zlem.

Podle mého se nezdařila ani polemika Pátkové s Františkem Všetickou. V explicitu Rakúsovy prózy *Gendúrovci* totiž doktorandka nalézá katarzní signál, prostorově divergentní vyznění prózy, což dokládá citátem: „*Šimon chodí po domoch a rozdáva plody gendúrovského rozhojnenia: Tu máte jablká a hrušky, jedzte, moji drahí! Najedzte sa a hľadajte Ambróza. Ochráň ma, Ondrej!*...“ (Rakús, 1979, s. 97). Ponechme stranou, že tuto údajně očistnou cestu podniká nesvéprávná lidská troska bez přístupu k relevantnímu rodovému majetku, přičemž hledaný a dříve nenáviděný bratr Ambróz je mrtev a vyvolávaný syn Ondrej nemá ani naději na početí, ale hlavně: původkyně rodové tragédie Šimonova matka Anna totiž ve skutečném explicitu prózy už jen čeká na smrt v jedné z místností gendúrovského domu... Všeticka se nemýlil, vyústění prózy je konvergentní. Obdobně bych nesouhlasil ani s Pátkové interpretací Rakúsovy prózy *Pieseň o studničnej vode* (s. 79).

Adekvátněji si počíná doktorandka při rozboru Balcovy knihy *Husle s labutím krkom*. K této kapitole mám pouze jazykové výhrady. Kromě výše vzpomenutých „překladatelských“ nepřesností se domnívám, že Pátková mylně používá pojem spirála: každoroční cesty Berciho Bagára mají spíše podobu kruhu, popřípadě smyčky, až v poslední fázi lze hovořit i o vertikálním pohybu (ve smyslu fyzikálním i transcendentním), teprve tady je na místě slovo spirála. Celkově je však jazyková úroveň práce solidní, byť nelze přehlédnout autorčin sklon k pleonasmům: „*sociální okraj spoločnosti*“ (41), „*napětí, tenze*“ (72), „*tenzivní pnutí*“ (97).

K závěru práce musím podotknout, že podle mne nepřinesla žádnou změnu v dosavadním pohledu na oficiální literární produkci normalizačního období na Slovensku, což bylo jedním z jejích cílů (srov. s. 115). Vyřčená zobecnění považuji, mírně řečeno, za problematická a bylo by je nutné prověřit ještě alespoň analytickou reflexí děl Rudolfa Slobody, Jozefa Puškáše, Dušana Mitany či Milana Zelinky a samozřejmě tvorbou šířenou v samizdatovém či exilovém okruhu, byť je jasné, že na rozdíl od české literatury, byl kvalitativní a vývojový přínos literatury této provenience v slovenském kontextu spíše sporadický.

Na předložené disertaci Jany Pátkové oceňuji snahu aplikovat dosud ne zcela běžně uplatňované postupy při důkladnějším a nepředpojatém poznávání literárního odkazu předchozích desetiletí. A třebaže dosažené výsledky nejsou podle mne nejpřesvědčivější, myslím,

že na nich lze do budoucna stavět další bádání, a to nejen jmenované doktorandky. Práci proto doporučuji k obhajobě.

V Olomouci 15. 1. 2006

Ruben Havelka